

PROVET I SAMHÄLLSLÄRA 19.9.2016 BESKRIVNING AV GODA SVAR

Examensämnets censorsmöte har godkänt följande beskrivningar av goda svar.

De viktigaste bedömningsgrunderna i provet i samhällslära är examinandens kunskap om läroämnets innehåll enligt läroplanen samt ett korrekt och precist bruk av de centrala begreppen inom samhällsläran. En bedömningsgrund är också examinandens förmåga att tolka och kritiskt bedöma information som beskriver samhällslärliga fenomen, att dra slutsatser utifrån denna information och att jämföra olika tolkningar av samhällslärliga frågor samt att ta ställning till dem och motivera sina ståndpunkter. I de uppgifter som består av flera deluppgifter kan maximiantalet poäng per deluppgift meddelas i samband med uppgiften, men svaret bedöms som en helhet.

Av svaren framgår att examinanden förstår samhällets struktur och funktion som en historiskt skiktad och av historien utformad helhet. Examinanden känner till det finländska samhällets politiska, sociala, ekonomiska och juridiska struktur samt de viktigaste teorierna och begreppen förknippade med den. Examinanden kan i sina svar placera det finländska samhället i en internationell och global kontext, som bland annat inbegriper medlemskapet i Europeiska unionen och följderna av det. Examinanden kan använda samhällslärlans centrala begrepp som makt, inflytande, ansvar och rättvisa, och förstår ekonomins grundläggande mekanismer och termer samt de principer som styr den offentliga maktutövningen och rättssystemet.

Examinanden kan tolka vilka källor som ger kunskap om samhället och bedöma källornas tillförlitlighet. I materialbaserade uppgifter kan examinanden kritiskt bedöma och utnyttja texter och annat material. Examinanden kan behandla och tolka verbal, numerisk och grafisk statistik om samhället och ekonomin. I uppgifter som kräver reflektion och i uppgifter som inkluderar motstridiga fakta visar examinanden att hen förstår att information om samhället till sin karaktär kan vara teoretisk och öppen för tolkning, och att de kausala sambanden mellan orsak och verkan är invecklade och komplexa. Examinanden kan skapa en egen och motiverad syn på samhällslärliga och ekonomiska frågor som kan vara motstridiga och kopplade till olika värderingar. I bedömningen beaktas examinandens förmåga att utifrån sin kunskap bygga upp välstrukturerade helheter, förmågan att skilja på relevant och irrelevant information samt förmågan att i svaret utnyttja aktuell information.

Uppgift 1

I ett nöjaktigt svar nämner examinanden några allmänna orsaker till befolkningsminskningen, till exempel en ogynnsam befolkningsstruktur och ett minskat antal arbetstillfällen. När allt fler invånare flyttar bort från orter där befolkningen minskar, ökar befolkningen i tillväxtcentrumen. För tillväxtcentrumen innebär det här mer arbetskraft, men också en ökad efterfrågan på kommunala tjänster. På orter där befolkningsantalet minskar, sjunker också servicenivån för dem som stannar kvar, och det finns en risk för att man måste stänga skolor och att bostäder står tomma, vilket visserligen medför låga bostadspriser.

I ett berömligt svar analyseras mer i detalj orsakerna till befolkningsminskningen: till exempel att näringslivet på orten stagnerar och att företag läggs ned, en ogynnsam åldersstruktur och att konkurrerande orter upplevs som mer lockande. Som exempel kan man också nämna kommunernas varierande marknadsföringspolitik, tomtpolitik, skattepolitik och välfärdspolitik. När arbetskraften växer och är mångsidig ökar exempelvis också antalet skattebetalare och deras köpkraft i tillväxtcentrumen. Å andra sidan ökar kraven på att förbättra servicenivån (undervisning, social-, hälso- och sjukvårdstjänster, kultur och fritid). Bostadsmarknaden hotas av överhettning.

Uppgift 2

I ett nöjaktigt svar granskas både statens ekonomi och hushållen, och examinanden hänvisar till uppgifterna i figuren, så som uppgiften förutsätter. År 2014 var mervärdesskattens andel ungefär en fjärdedel och fastighetsskattens andel ett par procent. Personkundernas inkomstskatt utgjorde mer än hälften av skatteintaget. De här förhållandena är bra att lyfta fram när man diskuterar de faktorer som påverkar den statliga ekonomin. I ett nöjaktigt svar ges några exempel på hur olika typer av skatter belastar olika hushåll och hur de på olika sätt utgör "säkra" inkomstkällor för staten. Till exempel drabbar en höjning av mervärdesskatten låginkomsttagarna hårdast, eftersom de använder den relativt sett största andelen av sina inkomster till nödvändig konsumtion. Mervärdesskatten är en "säker" inkomstkälla för staten i det avseendet att en stor del av konsumtionen utgörs av sådant som medborgarna inte kan eller vill pruta på, även om inkomsterna skulle minska. En sänkning av mervärdesskatten motiveras ofta med att en sänkt beskattning motiverar medborgarna att arbeta mer. Det leder i slutändan till att de sammanlagda intäkterna genom inkomstskatten ökar.

I ett berömligt svar diskuterar examinanden med hjälp av flera exempel och en mer ingående analys av effekterna de olika hushållens ställning som betalare av olika typer av skatter och den offentliga maktens ekonomiska motiv att rikta beskattningen på ett visst sätt. Till exempel är fastighetsskatten en "säker" inkomstkälla för staten genom att medborgarna måste bo någonstans, och en fastighet kan inte flyttas utomlands på samma sätt som ett företag. Man har ibland fruktat att en höjning av samfundens inkomstskatt skulle leda till att företagen flyttar utomlands. I svaret nämner examinanden att sänkningen av en del skatter i princip kan få dynamiska effekter på så vis att intaget genom just det skatteslaget eller genom hela skatteintaget ökar, men att man allmänt taget måste försöka ersätta ett sänkt skatteintag från ett visst skatteslag med ett ökat intag från ett annat skatteslag.

Uppgift 3

I ett nöjaktigt svar diskuteras de viktigaste skillnaderna mellan olika företagsformer (firma, öppet bolag, kommanditbolag, aktiebolag och andelslag) när det gäller ägarförhållanden, beslutsfattande och vilket ansvar företagets grundare har för skulderna.

I ett berömligt svar analyserar examinandena närmare de utmärkande dragen vad gäller ägande och förvaltning i de olika företagsformerna. Examinandena diskuterar även enligt vilka regler överföringen av andelar från bolagets ägare till en annan part sker inom de olika företagsformerna. Av svaret framgår skillnaderna mellan aktiebolag och publika aktiebolag. Det framkommer också att det finns många olika typer av andelslag (konsumtions-, produktions- och arbetsandelslag) och att andelslagen skiljer sig från de övriga företagsformerna genom att deras verksamhet inte i första hand syftar till att vara vinstbringande.

Uppgift 4

I ett nöjaktigt svar granskar examinandena förändringarna i nativiteten genom att på något sätt koppla dem till citatet. Examinandena visar att hen förstår att såväl förändringen som skillnaderna i nativitet påverkas av bland annat den ekonomiska situationen i länderna, socialskyddet och invandrarbefolkningens andel samt befolkningens åldersstruktur. Som exempel på de nämnda faktorerna använder examinandena både länder där det summerade fruktsamhetstalet har förändrats minst och länder där det har sjunkit kraftigare. Finlands situation förklaras framför allt av att landet i jämförelse med Syd- och Östeuropa har en bättre ekonomisk situation och att barnfamiljerna har ett bra socialskydd.

I ett berömligt svar redogör examinandena för förklarande faktorer, och framställningen är mer analytisk. I till exempel Spanien och Grekland förklaras minskningen av den svåra ekonomiska situationen, och i Östeuropa av det låga antalet invandrare. I Norden finns det ett rätt så bra socialskydd för barnfamiljer, i Frankrike och Storbritannien är antalet invandrare stort, och nativiteten är ofta hög i den första generationen. Examinandena diskuterar citatets uppfattning om hur invandrarna anpassar sitt nativitetsbeteende och hur det påverkar den europeiska nativiteten i framtiden.

Uppgift 5

Examinandena känner till grunddragen i äktenskapslagen. I ett nöjaktigt svar nämns exempel på rättigheter som berör bägge parterna (till exempel giftorätt) och skyldigheter (till exempel underhållsskyldighet).

I ett berömligt svar framkommer att stärkandet av jämställdheten mellan makarna i hög grad är ett fenomen som utmärker de senaste decennierna: till exempel rätten till gemensam adoption, rätten att välja släktnamn och kriminaliseringen av våldtäkt inom äktenskapet. Begränsning av egendomsöverlåtelse (begränsad förfoganderätt) begränsar överlåtelse av egendom. I svaret kan begrundas principen om skulduppdelning ur ett jämställdhetsperspektiv.

Uppgift 6

I ett nöjaktigt svar granskar examinanden Majas ställning ur ett juridiskt perspektiv. I arbetsavtalet avtalas om arbetsvillkoren. Arbetsavtalet grundar sig på branschens kollektivavtal. Det väsentliga här är vad man i det skriftliga avtalet har kommit överens om när det gäller Majas lön. Om det uppstår olika tolkningar eller om avtalet strider mot kollektivavtalet eller lagen, får Maja stöd av förtroendemannen på arbetsplatsen eller fackförbundet, om hon hör till ett sådant, och de kan hjälpa Maja att få den lön som hon har rätt till.

I ett berömligt svar framkommer att Maja är anställd tillsvidare, och att man då tillämpar normala regler för uppsägning eller hävande, om någon av parterna vill säga upp arbetsavtalet eller ger anledning till att det bör hävas. Arbetstagaren och arbetsgivaren är avtalsparter, vilket innebär att arbetsgivaren måste ge ett svar på en saklig fråga om lönen. Arbetsgivaren har inte betett sig sakligt, men hans påstående är inte nödvändigtvis ett uttryck för diskriminering på grund av ålder eller kön.

Uppgift 7

I ett nöjaktigt svar redogör examinanden för kommissionens roll när det gäller att ta initiativ till ny lagstiftning. Den ordinarie lagstiftningsordningen är vanligast. Den innebär att parlamentet och ministerrådet har lika starka roller i behandlingen av lagförslaget. Efter utskottsbehandlingen ger parlamentet lagförslaget till ministerrådet, som antingen kan godkänna lagen eller återföra förslaget till behandling i parlamentet. I svaret redogör examinanden för beslut genom kvalificerad majoritet och beslut genom enhällighetsprincipen i lagstiftningen. Avsikten med reformerna under den senaste tiden har varit att stärka parlamentets roll och göra verksamheten effektivare.

I ett berömligt svar redogör examinanden för det ordinarie lagstiftningsförfarandet (det tidigare medbeslutandeförfarandet), och dessutom för godkännandeförfarandet och samrådsförfarandet. I godkännandeförfarandet ger parlamentet sitt samtycke till exempel när det gäller kommissionens förhandlingar om internationella avtal eller om godkännande av nya medlemmar. Ministerrådet fattar de slutliga besluten. Parlamentet måste godkänna dem genom majoritetsröstning, men det kan inte förändra förslaget. Samrådsförfarandet tillämpas i frågor som kräver enhällighet (till exempel beskattning). I enlighet med detta förfarande kan parlamentet inte hindra ministerrådet från att godkänna förslaget, och inte heller förändra det. Parlamentet kan ge ett utlåtande, utifrån vilket kommissionen kan besluta att ändra sitt förslag.

Uppgift 8

Till säkerhets- och försvarspolitiken hör att garantera en stats eller ett områdes yttre och inre säkerhet. I ett nöjaktigt svar redogör examinanden för en del av de faktorer som påverkat den europeiska försvars- och säkerhetspolitiken, såsom EU:s relationer till Ryssland, flyktingfrågan eller skapandet av en gemensam säkerhetspolitik för unionen.

I ett berömligt svar analyserar examinanden målen för säkerhets- och försvarspolitiken mer ingående (bland annat kampen mot terrorismen, icke-spridningen av massförstörelsevapen). Svaret omfattar en analys av vilken betydelse gränsbevakningen (Frontex) har liksom av uppbyggnaden av säkerheten i områdena närmast utanför EU. I svaret redogör examinanden såväl för krishantering som för humanitär verksamhet.

Uppgift +9

a)

I svaret redogör examinanden för de viktigaste förändringarna som valet 2015 medförde när det gäller riksdagens sammansättning och stödet för partierna: Centern segrade klart i valet och blev det största partiet i riksdagen; de övriga vinnarna var De gröna och SFP, som behöll samma antal mandat som tidigare. De gröna gick om Vänsterförbundet i antal mandat och även i röstandel. Sannfinländarna blev det näststörsta partiet i riksdagen, men i fråga om röstantal var partiet det tredje i ordningen i landet. Samlingspartiet miste sin ställning som största parti och förlorade sju mandat, men i fråga om röstantal kom partiet ändå på andra plats. Bägge partierna till vänster förlorade i valet, värst drabbades SDP som kom på fjärde plats när det gäller både mandat och antal röster.

b)

I ett nöjaktigt svar framkommer att Perna hade rätt när han antog att om fyra partier får ett väljarstöd på över 15 procent, bildar tre av dem regering, utan stödpartier. De tre största partiernas mandat räcker till för att stödja majoritetsregeringen, och några stödpartier behövs inte. Perna misstog sig när han gissade att Samlingspartiet och Sannfinländarna knappast skulle kunna sitta i samma regering, vilket avspeglar sig i de möjliga regerings-sammansättningar han presenterade. Där nämns inte den nuvarande regeringskoalitionen bestående av Centern, Sannfinländarna och Samlingspartiet. Perna trodde att skillnaderna mellan Samlingspartiets och Sannfinländarnas Europapolitik skulle utgöra ett hinder för samarbete.

I ett berömligt svar redogör examinanden för fler orsaker till att de nuvarande tre partierna bildade regering: till exempel den tidigare mångpartiregeringens ineffektivitet, den nuvarande regeringens ideologiska samstämmighet (alla regeringspartier är borgerliga), utelämnandet av SDP i syfte att komma vidare med de arbetslivsreformer som går under namnet "samhällsfördraget".

c)

Av ett nöjaktigt svar framgår att regeringen i allmänhet bildas efter riksdagsvalet. Ledaren för det största partiet får av riksdagens talman i uppgift att bilda regering, i egenskap av en så kallad regeringssonderare. Det politiska systemet i Finland baserar sig på parlamentarismen, vilket innebär att regeringen måste åtnjuta riksdagens förtroende. Detta åstadkommer man lättast med en majoritetsregering, som innebär att regeringspartierna innehar majoriteten av mandatet i riksdagen.

I ett berömligt svar ger examinandan en mer ingående bild av regeringsbildningen: riksdagens och talmannens roll, valet av regeringssonderare och hans uppgifter, uppgörande av regeringsprogram och förtroendestämning i riksdagen.

Uppgift +10

a)

I ett nöjaktigt svar redogör examinandan för räntefluktuationerna med fokus på de viktigaste dragen i figuren. Att räntorna sjönk 2007–2008 hade att göra med bank- och finanskrisen.

I ett berömligt svar konstaterar examinandan att Feds och ECB:s styrräntor har rört sig i samma riktning under den studerade perioden, men att Feds räntestegringar har föregått ECB:s justeringar och Feds räntor har fluktuerat kraftigare. I ett berömligt svar framkommer idén med räntesänkningar: både Fed och ECB försöker snabba på penningtrafiken genom att sänka styrräntorna.

b)

Eftersom Fed beslutade att inte höja räntan var det fortfarande förmånligt att ta lån vilket avspeglade sig i aktiekurserna, eftersom det är vanligt att man köper aktier med lånade pengar. Att låta styrräntan vara oförändrad var en signal på att den amerikanska ekonomin fortfarande behöver draghjälp av låga räntor, och det här pressade ned värdet på dollarn i jämförelse med euron.

I ett berömligt svar framkommer att det är fråga om en jämförelse mellan hur ekonomin i USA respektive EU har utvecklats och hur det återspeglas i börskurserna i USA och i dollarkursen.

c)

Centralbankerna följer särskilt med arbetslösheten och inflationen, eftersom de visar när den ekonomiska tillväxten ökar. Höjningen av räntorna kan ske för snabbt eller för sent: för snabbt om den ekonomiska aktiviteten fortfarande befinner sig i ett känsligt skede och dyrare krediter bromsar upp investeringar och konsumtion, och för sent om låga räntor låter företag och hushåll skuldsätta sig alltför länge, då det uppstår så kallade bubblor.

I ett berömligt svar framkommer att centralbankernas mål är en inflation på 2 procent, och att de, när de fattar beslut om räntan, också beaktar viktiga faktorer inom den globala ekonomin, såsom Kinas ekonomi hösten 2015. I ett berömligt svar redogör examinandan för faran med både för tidiga och för sena räntehöjningar.